

NAGY JÓZSEF

Lázár Szini Karola orvostörténeti szakíró élete és munkássága

(1929-2000)

Szini Karola Gyergyószárhegyen született 1929. január 6-án. 1948-ban érettségizett Gyergyószentmiklóson, majd a kolozsvári Bolyai János Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakára iratkozott be, ahol 1952-ben középiskolai tanári diplomát szerzett. Tanári pályáját Nagybányán a Bányászati Műszaki Középiskola magyar tagozatán kezdte. 1956-ban pedig a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban is tanított.

Viszonylag rövid középiskolai tanári pályáját lezárva, 1957. január 14-től tanársegéd és tudományos kutató lett a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Felsőoktatási Intézet Orvostörténeti Tanszékén, később ugyanitt kabinetfőnöki pozíciót töltött be. Kutatásainak iránya elsősorban az orvosi lingvisztika, orvostörténet, különösképpen a XVI. századi orvostudomány és a XVIII. századi erdélyi gyógyszerészet témaköréhez vezetett. Részt vett az erdélyi orvostudomány múltját, mindenekelőtt a marosvásárhelyi orvosok tevékenységét és gyógyszerházak XVIII. századi történetét feldolgozó munkaközösség kutatásaiban, tagja volt a romániai nőgyógyászat ismeretanyagát feltérképező csoportnak. Óráit saját kutatásainak bemutatása mellett főként az erdélyi orvostudomány, közegészség-védelem, kórháztörténet, újkori járványok és guberniumi rendszabályok, népgyógyászat és népi botanika témákban tartotta. Diákjai kedvelték precizitása miatt, még helyesírási kérdésekben is eligazította őket.

Ő kezelte az Orvostörténeti Tanszék könyvtárát, kartotékolt vagy éppen dokumentumokat rendezett. Az egyetem épületében a harmadik emeleti folyosó falára (a tanszék is itt volt), kirakta a híres orvosok, gyógyszerészek és természettudósok portréit.

Az Orvostörténeti Tanszék Spielmann József docens irányítása alatt egyfajta társadalmi társalkodó szerepét is betöltötte az egyetemen, ahová beszélgetni vagy éppen panaszkodni jöttek a professzorok.¹ Szini Karola egyenrangú partnereként vett részt ezeken a társalgásokon. A szabadabb légkör annak is volt köszönhető, hogy az intézmény nem az Oktatási, hanem az Egészségügyi Minisztériumhoz tartozott. Andrásófszky Tibor rektor 1964. évi menesztése után a rektorok is kevesebbet politizáltak, kevésbé exponálták az intézményt.²

Spielmann József orvos, tudomány- és művelődéstörténész 1948-tól tanított a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, kutatásaiban a fő helyet az erdélyi tudománytörténeti vonatkozások vizsgálata foglalta el. Munkacsoportot hozott létre, melynek során feltáratlan levéltári adatokat közölt, több addig ismeretlen régi orvosi- és gyógyszerészeti kéziratot és művet jegyzett. A hazai szerzők műveit európai összefüggésükbe ágyazta be, igyekezett kijelölni helyüket a magyar művelődéstörténet egészében.³ E munkacsoport tagjaként Lázár Szini Karola az erdélyi tudományos élet főáramába került. Megismerkedett az akkori elismert tudományos kutatókkal, akiknek segítségével fejleszthette tudását főleg a történettudomány, az orvostudomány és a nyelvészet terén. Az elkövetkező évtizedekben számtalan tanulmányt közölt, többek között közösen Spielmann Józseffel. Írásai mind Romániában, mind Magyarországon kiváltották a szakma elismerését. Egyaránt publikálta kutatási eredményeit rangos tudományos

Lázár Szini Karola Nagybányán.
Forrás: A fényképet Lázár Attila bocsátotta a szerző rendelkezésére.

1 László János virológus, későbbi rektor, Péter Mihály mikrobiológus, Horváth Endre belgyógyász, Dóczy Pál kardiológus vagy éppen a gyergyóújfalvi származású Székely Károly kutatóorvos.

2 Spielmann-Sebestyén Mihály szíves közlése nyomán. Ezúton is köszönöm segítségét!

3 SZABÓ T. Attila: *Spielmann József*. In: *Művelődés*, 38. (1985) 10. sz.

folyóiratokban és ismeretterjesztő lapokban, ami társadalmi szerepvállalását is bizonyítja: *Orvosi Szemle*, *Orvostörténeti Közlemények*, *Gyógyszerészet*, *Orvosi Hetilap*, *Korunk*, *Vörös Zászló*, *Pagina di Storia della Medicina*, *Veröffentlichungen der Internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie*, *Dolgozó Nő*, *Művelődés*, *Természet Világa*, *Magyar Nyelvőr*. Részt vett tudományos konferenciákon, többek között nemzetközi orvostörténeti értekezleteken is.

Egyik első tanulmánya a *Korunkban* jelent meg 1957-ben, melyben a magyarországi orvostörténeti kutatásokat foglalta össze a kezdetektől. Az orvostudomány történeti kutatásának fontossága mellett így érvel: „Az orvostudomány múltja arra tanít, hogy a nagy orvosi, természettudományos felfedezések, egészségügyi intézmények létesítése – mindmeggannyi lépcsőfok az emberi tudás és a társadalmi előrehaladás folyamatában.”⁴

Természetesen ahhoz, hogy a romániai kommunista diktatúra idején magyar nyelven, Magyarország történetét érintő témákkal foglalkozhasson, időről-időre szükség volt rá, hogy a rendszer elvárásait is teljesítse. 1958-ban jelent meg Spielmann Józseffel közösen írt monográfiája *A szovjet egészségvédelem megvalósításai az erdélyi magyar nyelvű orvosi sajtó tükrében 1925-1940* címmel.⁵ 1962-ben két tanulmányt írt Kuba egészségügyéről, amely annak volt köszönhető, hogy Spielmann József egy nemzetközi kongresszuson megismerkedett egy kubai orvostörténésszel, aki ezután a témában több anyagot küldött a tanszék számára.⁶ A spanyol nyelvű szövegeket az egyetemi könyvtár alkalmazottja, a több nyelven beszélő Biedermann fordította le magyarra és ebből dolgozott a szerző tanulmányainak megírásánál. Biedermann korábban részt vett a spanyol polgárháborúban (1936-1939), innen eredt spanyol nyelvtudása.⁷

4 LÁZÁR SZINI Karola: *Orvostörténeti kutatások Magyarországon*. In: *Korunk*, 16. (1957) 6. sz. 793.

5 SPIELMANN József, LÁZÁR SZINI Karola: *A szovjet egészségvédelem megvalósításai az erdélyi magyar nyelvű orvosi sajtó tükrében 1925-1940*. Marosvásárhely, 1958.

6 LÁZÁR SZINI Karola: *A forradalmi Kuba egészségügye*. In: *Orvosi Szemle*, 8. (1962) 4. sz.; LÁZÁR SZINI Karola: *Orvosok a kubai forradalomban*. In: *Orvosi Szemle*, 8. (1962) 1. sz.

7 Spielmann-Sebestyén Mihály közlése.

Hogy ténylegesen mennyire érdekelte a szerzőt a Szovjetunió és Kuba egészségügye, azt nem tudjuk, de az biztos, hogy ennél jobban érdekelte Erdély és azon belül Marosvásárhely egészségügyének története. Kutatásaihoz rendelkezésre álltak a Teleki-Bolyai Könyvtár (Teleki Téka) több száz éves írott forrásai, továbbá az önálló magyar egyetemi keretek is biztosították a kutatás zavartalanságát.⁸ Publikációs felületként rendelkezésére állt az egyetem keretében megjelenő *Orvosi Szemle*, mely két nyelven, magyarul és románul jelent meg 1955-től egészen 1975-ig, amikor megtiltották a magyar nyelvű közlési lehetőséget a folyóiratban.

A korlátozott külföldi kutatási és kapcsolatépítési lehetőségeket is igyekezett kihasználni, azonban a diktatúra azt már nem engedte meg, hogy bekerüljön a szocialista blokkon kívüli „kapitalista” tudományos élet vérkeringésébe. Kapcsolatban állt kora minden magyar orvostörténészével, többek között Antall Józseffel is, a későbbi miniszterelnökkel, aki 1964-től a budapesti Semmelweis Orvostörténeti Múzeum kutatója volt. Az erdélyi archívumok mellett Budapesten kutatott a Magyar Országos Levéltárban és a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban.⁹ Rendszeresen képviselte az egyetemet a magyarországi orvostörténeti összejöveteleken is.

1968-ban jelent meg *Adalékok az „Országos Szemorvosok” működéséhez Erdélyben, 1821-1854*¹⁰ című tanulmánya melyben az erdélyi szemorvoslás kezdeteiről értekezik. 1821-től Erdélyben Országos Szemorvost neveztek ki Marosvásárhely székhellyel, bécsi utasításra. Bemutatja és értékeli az első szemorvosok munkásságát is. 1969-ben Lázár Szini Karola, Spielmann József és Orbán János tanársegéd közös szerzőségében jelent meg az *Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerterek történetéhez* című tanulmány, mely a témában végzett több éves kutatásaik eredményét foglalja össze.¹¹

8 Az oktatás a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Felsőoktatási Intézetben 1962-ig volt teljesen magyar nyelvű, ekkortól kezdődött meg a román oktatási nyelv bevezetése és az intézmény fokozatos elrománosítása.

9 Spielmann-Sebestyén Mihály közlése.

10 LÁZÁR SZINI Karola: *Adalékok az „Országos Szemorvosok” működéséhez Erdélyben, 1821-1854*. In: *Orvosi Szemle*, 14. (1968) 4. sz. 125.

11 SPIELMANN József, LÁZÁR SZINI Karola, ORBÁN János: *Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerterek történetéhez. II. Harc a második marosvásárhelyi gyógyszerter létesítéséért*. In: *Orvosi Szemle*, 18. (1969) 4. sz.

Lázár Szini Karola életét mégis egy fő téma kísérte végig, ez pedig Lencsés György *Ars Medica* című művének feldolgozása és értelmezése volt. Spielmann Józseffel folyamatosan kutakodtak a Teleki Téka dokumentációs állományában,¹² így akadtak rá a XVI. század legfontosabb magyar nyelvű orvosi kiadványának egyik későbbi másolatára.¹³ Az elkövetkezendőkben több tanulmányt¹⁴ publikáltak együtt és külön-külön is eme nagy értékű kéziratról: „Az anyanyelvű tudományosság kibontakozásának sajátos terméke tájainkon a Báthoryak magas rangú udvari hivatalnokának – Lencsés Györgynek (1530-1593) – kézírásában az 1570-80-as évekből fennmaradt magyar nyelvű orvosi könyve. [...] A XVIII. századi másolatvariánsában fellelhető címlapra alapozva, ma *Ars Medica* néven tartjuk számon. S nem véletlenül: hiszen a mű valóban a rég múlt korok orvosló művészetének, gyógyító mesterségének monumentális foglalatja, amely az egész emberi testre kiterjedő, átfogó ismereteket közvetít, és mind tartalmában, mind terjedelmében (940 ívrét alakú oldal) tájainkon századokon át páratlan alkotás. [...] Ezt, a szakirodalomban eddig ismert, első teljesen magyar nyelvű orvosi művet – különleges, sokrétű szókincse miatt – a nyelvészet a XVI. század legértékesebb világi tárgyú magyar nyelvemlékének tekinti.”¹⁵ A műben eredetileg nem volt feltüntetve a szerző kiléte, több évi kutatómunka eredményeként derült fény a váradi Lencsés György személyére, amiben része volt Lázár Szini Karolának is.

Megállapítása szerint az *Ars Medica* fő forrásai a kor élen járó nyugati szerzői, melyekkel tételesen összefüggésbe hozza a magyar művet: „A reneszánsz kori orvostudomány kiemelkedő képviselőinek műveiből merített, de minden vonatkozásában – szövegválogatásában, megszerkesztésében, ajánlásában, sőt hivatkozásaiban – a hazai viszonyokhoz (személyekhez) igazított *Ars Medica* orvosi művelődésünket

12 LÁZÁR SZINI Karola, SPIELMANN József: *Az orvostudomány klasszikus művei a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Dokumentációs Könyvtárban*. In: *Orvosi Hetilap*, 109. (1968) 32. sz.

13 Az *Ars Medica* eredeti kéziratát 1941-ben fedezte fel a Teleki könyvtárban Varjas Béla irodalomtörténész és 1943-ban jelentette meg az Erdélyi Tudományos Intézet kiadásában, eredeti helyesírással.

14 LÁZÁR SZINI Karola, SPIELMANN József: *Adalékok Lencsés György Ars Medica c. műve kérdéséhez. II. Az Ars Medica forrásairól*. In: *Orvosi Szemle*, 16. (1970) 1. sz.

15 LÁZÁR SZINI Karola: *Adalékok a XVI. századi Ars Medica vizsgálatához. Anatómiai és kórtani műszókincs*. In: *Orvostörténeti Közlemények*, 26. (1980) 4. sz. 134. (a továbbiakban: LÁZÁR SZINI 1980)

már akkor közvetlenül az általános európai fejlődésbe kapcsolta.”¹⁶ Lencsés Györgyöt a kor nyelvújítójának tekinti. Műve „Olyan átdolgozás, amelynek műszavai, kifejezései a klasszikus nyelvekétől olyannyira eltérő anyanyelv szerkezetének, alaktani, mondattani és jelentéstani rendszerének megfelelő, a beszélt népnyelvben gyökerező s annak gazdagságát felvillantó nyelvi alakulatok. A magyar tudományos orvosi nyelv szó- és kifejezőkészlete átfogó megalapozásának ez, a maga korában rendkívüli kísérlete, sikeres, jelentős vállalkozás.”¹⁷

Lázár Szini Karola és Spielmann József igyekeztek diákjaikat is bekapcsolni kutatásaikba, 1966 és 1973 között kilenc végzős hallgató írt államvizsa-dolgozatot az *Ars Medica* ismeretanyagából.¹⁸

Linka, ahogy barátai hívták Lázár Szini Karolát, 1976-os cikkében méltatta Szabó T. Attila munkásságát, aki 1975-ben elkészítette az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* első kötetét: „Az első kötet megjelenése óta – miközben a szerző-szerkesztő tanítványokból, barátokból alakult munkaközösségével a következő kötetek anyagán dolgozik – írók, történészek, nyelvészek, művelődéstörténészek vallották, hogy a mű a romániai magyar tudományosság, tudománytörténet legjelentősebb alkotása.”¹⁹ Szabó T. Attila, korának legjelentősebb erdélyi nyelvészeként hangsúlyozta az *Ars Medicával* kapcsolatban az egymásba fonódó orvos- és nyelvtörténeti vizsgálódások fontosságát.²⁰ Ez is hozzájárult Lázár Szini Karola nyelvészeti kutatásainak elmélyüléséhez, aminek eredménye az lett, hogy doktori disszertációját Szabó T. irányításával szeretne volna megírni az *Ars Medica* nyelvészeti vizsgálatából. Még 1983-ban is dolgozott doktori értekezésén,²¹ amit azonban sajnos sohasem védett meg.²²

16 LÁZÁR SZINI 1980. 135.

17 LÁZÁR SZINI 1980. 146.

18 PÉTER Mihály, PÉTER H. Mária: *Marosvásárhelyi szerzők azon munkáinak jegyzéke, amelyekkel hozzájárultak Lencsés György Ars Medica című kötetének ismertetéséhez.* In: *Magyar Orvosi Nyelv*, 13. (2013) 2. sz. 92.

19 LÁZÁR SZINI Karola: *Egykori életés valóság – korszerű lexikográfia.* In: *Művelődés*, 29. (1976) 12. sz. 46.

20 LÁZÁR SZINI 1980. 135.

21 SEBESTYÉN Mihály: *Könyvtári és könyvtudományi kutatások.* In: *Művelődés*, 36. (1983) 10. sz. 38.

22 Lázár Attila közlése. Ezúton is köszönöm!

1976-ban nagyobb leépítés volt az egyetemen, ahol a katedrát összevonták más tanszékekkel és ekkor elbocsátották a személyzet felét. Így Lázár Szini Karola is munkahelyet váltott és a Maros Megyei Könyvtár gyermekrészlegének munkatársa lett, majd 1980-tól a Teleki-Bolyai Könyvtár főkönyvtárosa 1984. évi nyugdíjba vonulásáig.

Több írása jelent meg román nyelven,²³ az újkori latin szövegeket is értette,²⁴ a könnyebb német nyelvű szövegeket szintén ő maga fordította le, a nehezebbeknél Erika Schuster, Paul Schuster erdélyi szász író húga segített.²⁵

1977-ben a budapesti Orvostörténeti Közleményekben jelent meg *A magyar orvosi műszókincs fejlődésének kezdetei* című tanulmánya, amiben ismét az *Ars Medica* tanulmányozásából indult ki: „az *Ars Medica* forráskutatásai során foglalkoztatott a gondolat, hogy e teljes anyanyelvi fegyverzetben született első tudományos orvosi-gyógyászati munka műszókincséről nyelvi gyökereinek ismeretében ítélezhetünk csak helyesen. [...] Úgy véltem, a szaknyelv fejlődésének nyomon követését az alapokat feltáró, rendszeres, mindenekelőtt lexikológiai vizsgálódással kell megkísérelni.”²⁶ Az „*Ars Medica* és az azt követő magyar nyelvű orvosi művek sora tehát az elmúlt korok élő, beszélt nyelvére, a sok évszázados gyógyító tevékenység során alakult, gazdagodott szókincsre alapozva születhetett meg. Ennek a köz-, illetőleg népnyelvből táplálkozó orvosi szaknyelvnek fejlesztésében, gyarapításában jelentős a tanult egyházi és világi értelmiség szerepe, hiszen »ők csiszolták a beszélt népnyelvet irodalmivá, teremttették meg a nemzeti nyelvű irodalmat és tudományt«. Értelmező-, fordító-, nyelvi alkotó munkásságuk, már a szójegyzékek születése idején nemzedékeket kapcsolt az európai művelődés vérkeringésének sodrába.”²⁷ Szabó T. Attila nyomdokain haladva a régi magyar orvosi szakterminológiák feldolgozását tűzte ki célul, ami rengeteg aprólékos munkával járt.

23 RÁCZ Gábor, LÁZÁR SZINI Karola: *Valoarea terapeutică a unordiuuretice vegetale întrebuintate în medicina populară românească*. In: *Despre medicina populară românească. Studii, note si documente*. București, Editura Medicală, 1970.

24 A latin szövegek fordításánál Farczady Elek történész-könyvtáros és Spielmann József is besegített.

25 Spielmann-Sebestyén Mihály közlése.

26 LÁZÁR SZINI Karola: *A magyar orvosi műszókincs fejlődésének kezdetei*. In: *Orvostörténeti Közlemények*, 23. (1977) 4. sz. 15. (a továbbiakban: LÁZÁR SZINI 1977)

27 LÁZÁR SZINI 1977. 24.

Az 1980-as években ismeretterjesztő írásaiban orvostörténeti kutatásokról tájékoztatót, felelevenítette Gulyás Károly²⁸ marosvásárhelyi tanár vagy éppen Fugulyán Katalin szemészorvos emlékét: „Az orvostörténeti irodalom számon tartja az első erdélyi orvosnőket is. Közülük kétségtelenül Fugulyán Katalin szemorvos (1888-1969) vívott ki tevékenységével, emberi magatartásával szakmai tekintélyt, közmegebecsülést. Erdély-szerte, de a határokon túl is tisztelték, ismerték.”²⁹

Az 1989. évi fordulat után részt vett az Erdélyi Múzeum Egyesület orvostudományi szakosztályának tevékenységében, megalakította a Mátyus István, XVIII. századi székely orvosról elnevezett szakcsoportot.

Élete vége felé, szülőhelye, Gyergyó felé fordult. 1997-ben Puskás Idával közösen, a gyergyószentmiklósi Arany Sas gyógyszertárról és 1999-ben Kulcsár N. Zsuzsával a gyergyói térség gyógyszerészeiről és gyógyszertárainak történetéről írt egy-egy tanulmányt, melyeket az Erdélyi Múzeum Egyesület jelentetett meg tanulmányköteteiben.

71 évesen, gyomorrákban hunyt el 2000. április 15-én, Marosvásárhelyen. Szülőfalujában, a gyergyószárhegyi római katolikus temetőben temették el. Férje Lázár Zoltán elektromérnök volt, gyergyói örmény család leszármazottja. Innen a Lázár előnév nevében. Gyermekeinek taníttatására nagy hangsúlyt fektetett. Nagyobbik fia Zsolt, Németországban orvos, kisebbik fia, Attila Magyarországon bábszínész, az egri Lóci Színpad³⁰ létrehozója. Spielmann-Sebestyén Mihály marosvásárhelyi történész, Spielmann József fia így emlékezett vissza Linkára: „emlékszem, lelkes ember volt, gyergyai tájszólását soha nem tudta levetkőzni. Büszke volta arra, hogy Szini Lajos író (Laji bá) a nagybátyja volt.”³¹

28 LÁZÁR SZINI Karola: „Érdemes a szóra”. *Gulyás Károly emléke*. In: *Új élet*, 25. (1983) 14. sz.

29 LÁZÁR SZINI Karola: *Tudással és emberséggel gyógyított. Fugulyán Katalin emlékezete*. In: *Orvosi Hetilap*, 126. (1985) 22. sz.1360.

30 www.lociszinpad.hu

31 Spielmann-Sebestyén Mihály közlése.

Viața și opera lui Karola Lázár Szini, istoric al medicinei (1929-2000)

Karola Lázár Szini este istoric al medicinei din Lăzarea, cercetând la Institutul de Medicină și Farmacie din Târgu Mureș din 1957. Interesele sale de cercetare sunt în principal în domeniul lingvisticii medicale și al istoriei medicale, în special în medicina din secolul al XVI-lea și în farmacia transilvăneană din secolul al XVIII-lea. A făcut parte în comunitatea de lucru, care a prelucrat trecutul medicinei și farmaciei transilvănene, în primul rând activitățile medicilor din Târgu Mureș și istoria farmaciilor sale din secolul al XVIII-lea. Legătura sa cu Gheorgheni este demonstrată și de faptul că, au fost publicate mai multe studii, care se ocupă de istoria asistenței medicale din Gheorgheni.

The life and work of Karola Lázár Szini, a medical historian (1929-2000)

Karola Lázár Szini was a medical historian from Lăzarea, who had been researching at the Institute of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureș since 1957. Her research interests are mainly in medical linguistics and medical history, especially in the 16th century medicine and the 18th century Transylvanian pharmacy. She was part of the working community processing the past of Transylvanian medicine and pharmacy, first and foremost the activities of doctors in Târgu Mureș and the history of its pharmacies in the 18th century. Her connection to Gheorgheni is also shown by the fact that she published several studies dealing with the history of health care in Gheorgheni.